

Eroso triumfas

Odeta Žukauskienė

Michel Maffesoli, *Homo eroticus. Des communions émotionnelles*. Paris: CNRS éditions, 2012.

Švenčių alchemija, malonumų kultas, afektų ir emocijų įsigalėjimas: Erosas triumfuoja ir atskleidžia, kad visa gelmė atsispindi pasaulio paviršiuje, kasdienio gyvenimo banalybėje.

Michel Maffesoli

Racionalią visuomenę, dalykiškumą, intelektą ir tikslingą elgesį keičia jausmų ir emocijų visuomenė, afektų pasaulis ir vitalizmo kultas – tokia yra pagrindinė prancūzų sociologo ir filosofo Michelio Maffesolio knygos *Homo eroticus. Emocinės bendruomenės* (2012), kurią išleido Prancūzijos Nacionalinio mokslinių tyrimų centro (CNRS) leidykla, mintis. Ne mąstymas ir valia, tik *ordo amoris* („širdies logika“) modeliuoja šiuolaikinės visuomenės veidą. Tad *Homo sapiens* virsta *Homo eroticus*.

Jausmų svarbą visuomenės gyvenime akcentavusio Maxo Schelerio sąvoką *ordo amoris* Maffesolis paverčia ir metafora, ir metonimija, nusakančia emocijų – meilės ir neapykantos – valdomo dabarties pasaulio savitumą. Malonumo principų įsitvirtinimas ir erotiškumo išlaisvinimas reiškia išsivadavimą iš racionalumo logikos ir bet kokių disciplinavimo formų neigimą. Postmodernioje visuomenėje įsiviešpatavęs neapsakomas hedonizmas, socialinis erotiškumas, jaunystės ir seksualumo kultas grindžia „instinkto civili-

zaciją“ (Philippe Ariès), kurios pozityvūs bruožai pinasi su negatyviais. Viena vertus, išsilaisvinama iš išsigimusio scientizmo, progreso idėjų ir sustabarėjusių moralės normų. Antra vertus, liguistas entuziazmas, emociniai protrūkiai ir fanatizmo proveržiai tampa neatsiejama šiuolaikinio pasaulio dalimi. Politikos, žurnalistikos, sporto, muzikos ir kitose sferose verda emocijos: „religinis fanatizmas, sportinė isterija, muzikinė ekstazė, politinė ekstravagancija – visa tai per-smelkta aistrų“ (Maffesoli 2012, p. 24).

Aistrų logika ne tik veikia ir formuoja socialinę struktūrą, bet ir švietimo sistemą, kultūrą ir ekonomiką, paliesdama ir kolektyvinį gyvenimą, ir individualią egzistenciją. Visa, kas seniau buvo slėpiama už uždarų privataus gyvenimo durų – emocijos, aistros, svajonės ir jausminė gyvenimo patirtis, dabar išlaisvinama, iškeliami į viešumą ir tampa naujų „gentinių bendruomenių“ formavimosi pagrindu. Dabarties momentai, *čia ir dabar* vykstantys procesai – postmodernios atmosferos skatinamoji priežastis. „Socialinio

erotiško sklaida keičia laiko sampratą: įtvirtina *Kairos* laiką, kreipiantį mus į trumpalaikiškumą, nuotykius, intensyviai išgyventas akimirkas, efemerškumą, pramogas ir gyvenimo džiaugsmą“, – taikliai pastebi socialinis filosofas (p. 27). Tik Dieviškasis *Kairos* laikas projektuojamas ne į anapusinę egzistencinę plotmę, o į kasdienį gyvenimą. Taigi dabartis yra esminė postmodernaus laiko dimensija, sugražinanti antikinėje visuomenėje vyravusią ciklinę laiko sampratą, pagonišką pasaulėžiūrą, įvairias žaidimo formas ir hedonizmo apraiškas.

Todėl natūralu, kad mokslas praranda ankstesnį statusą visuomenėje: akademinė visuomenė mėgina išgyventi šiuos pokyčius, aktualindama ir vaizduodama tyrimų lauką, pasitelkdama iliustracijas, metaforas, palyginimus, apgaubiančius mokslinius tyrinėjimus emocingumo aura. Abstrakčias idėjas, istorinį naratyvą ir moralizuojančią stilistiką keičia atidumas individualiam išgyvenimui bei kolektyvinei atminčiai. Visuomeninė ir individuli patirtis, empirika ir pragmatika išstumia abstraktų samprotavimą, sąvokinių mąstymą ir analitiką.

Išlaisvinama vaizduotė ir kūrybiškumas. Sugrįžta mitai, magija ir mistika. Įvairiose šalyse išpopuliarėjusios knygos ir filmai apie Harį Poterį, Da Vinčio kodą ir Avatarą rodo, kad postmoderniojoje visuomenėje tampa paklausus religinis obskurantizmas, ezoterinės idėjos, visokie archaizmai, senovės mitologija ir archetipai. Įsivaizduojamybė klesti, nustelbdama realią tikrovę arba ją transformuodama į siurrealybę. Todėl keisčiausios mitologijos siūlomos masiniam vartojimui.

Visuomeninių švenčių, festivalių ir įvairiausių renginių gausa byloja apie šventiško, linksmybių, spektakliško ir žaidybiško išsigalėjimą, onirikos, instinktų ir tam tikro žmogaus gyvuliškumo išlaisvinimą. Pasak Maffesolio, oficialiąją visuomenę, kurią grindė mechaniskas solidarumas, stiprios švietimo, socialinės, politinės ir ekonominės institucijos bei individualaus *ego* raiška, pakeičia neoficialioji visuomenė, kuriai būdingas iš kasdienio gyvenimo išplaukiantis organiškasis solidarumas ir individualybės išstiprinimas bendruomeniniame *mes* (Maffesoli 2012, p. 93). Todėl racionalūs socialiniai saitai suyra, o juos pakeičia emociniai ryšiai, jausminiai santykiai, gyvybinė energija, afektai, geismai ir libido intensyvumas. Tokia yra *socialinio erotiškumo* veikmė.

Norint geriau suvokti Maffesolio apibrėžtą *socialinio erotiškumo* sampratą, reikia žvilgtelėti į ankstesnius filosofo veikalus, kuriuose patys svarbiausi raktažodžiai – Dioniso įsiveržimas, nomadizmas ir gentiškumas, nusakantys pamatinius postmoderniosios visuomenės principus. Galima sakyti, kad Sorbonos universiteto profesoriaus emerito knyga *Homo eroticus* savotiškai apibendrina ir išryškina pastaruosiu metu dar aiškiau matomus kai kuriuos šiuolaikybės bruožus, užčiuoptus knygose *L'ombre de Dionysos: contribution à une sociologie de l'orgie (Dionizo šešėlis: indėlis į orgijos sociologiją, 1982)*, *Le Temps des tribus, le déclin de l'individualisme dans les sociétés de masse (Genčių laikas, individualizmo nuosmukis masinėje visuomenėje, 1988)*, *Du nomadisme. Vagabondages initiatiques (Apie nomadizmą. Iniciatyvos klajonės, 1997)* ir kituose veikaluose.

Vienoje pirmųjų knygų, kurios viršelyje vaizduojamas ant megapolio krintantis Dioniso šešėlis, Maffesolis išvėlgė postmoderniojoje visuomenėje išgalintį nevaldomą orginį apkvaitimą ir desubjektvizuotas pasijas. Orgiškumą, pasak jo, lemia ne vien tik fizinis seksualumas, bet ir visuomenės polinkis pramogauti, karnavališka atmosfera, kurioje skleidžiasi emocijos, psichoseksualiniai potraukiai ir malonumo principai. „Orgiazmas tampa viena pamatinių socialumo struktūrų“ (Maffesoli 1993, p. 1), simboline visuomenės jungtimi, įtvirtinančia *etinį imoralizmq*. Šitaip dionisiškoji misterija įprasmina visą socialinę būtį. Panašių išvalgų apie šiuolaikinės kultūros linkmes aptinkame ir Eugenijaus Ališankos apmąstymuose. Kaip ir Maffesolis, remdamasis prancūzų rašytojo ir filosofo Georges'o Bataille'o mintimis, jis taikliai apibendrina: „Iš tiesų erotizmas tampa postmoderniosios chtoniškosios vaizduotės ašimi, ir tai nėra vien nerealizuotų reikmių sublimacijos ar instinktų revoliucijos vaisius. Būtent erotikos ir seksualumo sferoje mes susiduriame su transgresija, kuri chtoniškajame vaizdijime tampa šventumos patyrimo įrankiu“ (Ališanka 2001, p. 80).

Žymioje knygoje *Genčių laikas* Maffesolis pabrėžė, kad gentiškumas betarpiškai susijęs su *socialiniu erotiškumu*, kuris lemia, kad kiekvienas individas projektuoja save į kitus ir pratęsia egzistenciją kitų žvilgsniuose. Pasak Bataille'o, Erosas skatina susisieti, susisaistyti ir susijungti. Vadinas, *socialinis erotiškumas* yra savotiška savęs projekcija į išorinį pasaulį, savosios esaties pratęsimas kitapus aš ribų, savęs matymas pro kitų akinius arba savęs realizavimas kokioje nors gentyje

arba klane. Todėl vidinę refleksyvaus *ego cogito* erdvę (būdingą modernybei) nuslopina postmodernioji išorinio estetizmo ir vitalinės raiškos erdvė, – sakė Maffesolis pokalbyje su Emmanueliu Tugny (*L'homme moderne est érotique*, 2013).

Galima teigti, kad maždaug po trisdešimties akademinio darbo metų Maffesolis vėl sugrįžo prie pirminių minčių, pabrėždamas, kad būtent Erosas persmelkia dabarties dionisiškąjį pasaulį, apjungia individus ir struktūroja bendruomeniškumą; jis skatina individą išsivaduoti iš subjektyvios būties ir ištirpti mažesnėje ar didesnėje bendrijoje. Individualizmui išsisėmus, savašis aš ištirpsta kituose pasauliuose, paskęsta nuasmenintuose vaizdiniuose, susimaišo su kitais ikiasmeniniame ir neproblemiškame višete. Kitaip sakant, „dionisiškoje kultūroje erosas *imanentiškai* suvienija dalyvius, t. y. suvienija ne per išorinį principą ar įstatymą, bet sujungdamas juos į ratą – jausmų, prasmių ir reikšmių ratą, kuriame vitališkumas eina kartu su poreikiu save ištirpdyti“ orginiame kvaitulyje (Ališanka 2001, p. 84).

Sąveikos technologijų plėtra tik sustiprina minėtus procesus ir atveria kelius betarpiško (tiesioginio dalyvavimo) bendravimo žaismui, viešam ir asmeniniam susirašinėjimui tinklaraščiuose, susižinojimo ir apkalbų sklaidai, nuolatinį viliojimo ir atstūmimo kaitai socialiniuose tinkluose, kurie virsta naujaisiais visuomenės avatarais. Komunikacinės technologijos įtvirtina neoficialaus bendravimo kultūrą, kurioje socialinė būtybė suvokia save tik per santykį su kitu arba įsikūnijusi į kitą. Sąveikos visuomenės nariams būdinga visuomet būti „prisijungus“ prie

kokios nors grupės, susisiekus su kuo nors kitu. Iš šių sąryšių kylantys jausmai, emocinės reakcijos ir suaktyvėjusi energija jungia individus į visuomenės grupes: „meilė ir nemeilė, draugystė ir neapykanta apibūdina postmoderniąsias gentis“ (Maffesoli 2012, p. 108), kurios dalijasi savo išradingumu, gyvenimo skoniu ir brolijos dvasia (būdinga diskusijų forumams, elektroninio susirašinėjimo grupėms, tinklaraščiams), susiejančia panašiai galvojančius ir panašios patirties individus.

Homo eroticus vaizdų pagalba (reklamos, videožaidimų, socialinių tinklų, televizijos serialų ir t. t.) nuolat palaiko ryšį su kitais, didelį dėmesį skiria savo išvaizdai, kūnui ir atvaizdui, siekia būti panašus į kitus. Šį santykį su kitu, savasties ištirimą, susitapatinimą su kitu, asmeninio gyvenimo užvaldymą, pavergimą, kurią lemia susižavėjimas kokia nors charizmatiška asmenybe, eponiminiu herojumi, politiniu lyderiu, televizijos laidų vedėju, guru ar intelektualo mintimi Maffesolis vadina *orgija* (primenančia archajinius kultus), kuri lemia *socialinio erotiškumo* ir emocinių vibracijų viešpatavimą. Taip pralaužiamos autentiškos tikrovės ribos ir įsiveržiama į irealybę, kurią sudaro įvairūs fantazmai ir bendruomeninės fantasmagorijos, o „*realybę*“ nustelbia kolektyvinė onirika, kuri vis glaudžiau sieja postmodernias broliškas gentis“ (p. 133).

Nesunku suvokti, kad šie daugialypiai susitapatinimai lemia ir tam tikrą išsitapatinimą bei deindividuciją (kai *aš* transformuojamas į *mes*), padedančią manipuluoti įvairiomis grupėmis, burti individus apie vieną ar kitą ikoninę figūrą, stiprinti stabus garbinančias bendrijas

bei klanus. Taip įtvirtinamos naujos stabmeldystės arba idolatrijos formos. Internetiniai tinklai ir interaktyvi komunikacija sustiprina šias tendencijas. Tarp Eroso (seksualumo ir erotiškumo sklaidos) ir Tanato (individualumo pabaigos scenarijų) įsiterpia Tekhnė (meistrystė ir menas). Kaip rašo Maffesolis: „Tarpusavio priklausomybė tapo norma. Veiksmatoveiksmis, susižavėjimo ir pasibjaurėjimo žaismas postmodernių genčių gyvenime, kurias sieja bendri pomėgiai ir nemėgimai, braižo visiškai kitokią visuomeninio gyvenimo kartografiją“ (p. 139).

Estetiškumo įsigalėjimas, androgino idėjų raiška, ekologijos (bioproduktų) kultas, „ekosofijos“ sklaida, subkultūracija, susitapatinimo ir išsišaknijimo svarba, tradicijų atgaivinimo bumai, dėmesys moteriškumui, „silpniesiems“ arba „išstumtiesiems“ bei kiti procesai Maffesoli knygoje suveriami ant vienos ašies, atskleidžiančios elementariąsias šiuolaikinio gyvenimo formas, kurios kyla iš kolektyvinio jausmų ir emocijų fondo bei neracionalios Eroso dimensijos.

Būdamas leidinio *Cahiers européens de l'imaginaire* redakcinės kolegijos narys, vadovaudamas šiuolaikinės vaizduotės ir kasdienybės pasaulius tyrinėjantiems moksliniams centrams*, Maffesolis siekia konceptualiai nusakyti fragmentuotą dabarties pasaulį ir tęsia europietiškos socialinės teorijos (Augusto Comte'o, Émile'io Durkheimio, Georgo Simmelio, Maxo Weberio) tradiciją. Jo darbai skirti ne empiriniams tyrinėjimams, o priklausos socialinės filosofijos ir antropologijos (plėtosos Michelio Foucault ir Gilbert'o

* Centre d'études sur l'actuel et le quotidien (CEAQ), Centre de recherche sur l'imaginaire (CRI).

Durand'o) sričiai. *Filologinio subtilumo* ir metaforų kupinos šio autoriaus knygos jungia istorinei Analų mokyklai būdingą mentalitetų struktūrų tyrimą su atidžiu dabarties kasdienio gyvenimo stebėjimu.

Reikėtų pabrėžti, kad vienas žymiausių postmodernizmo teoretikų Jeanas Baudrillard'as atskleidė, kad vaizdai, vaizdiniai ir simuliakrai tapo simboline sąveikos priemone šiuolaikinėje kultūroje, o jo bičiulis Maffesolis parodė, kad produktyvusis Erosas ir įvairios dionisiškumo apraiškos, panardinančios individą į kolektyvinį grupių gyvenimą, yra pamatiniai postmodernios visuomenės simbolių mainų veiksniai.

Dera pastebėti, kad 2012 m. kartu su kolegomis ir mokiniais Maffesolis taip pat išleido knygą *L'homme postmoderne (Postmodernus žmogus)*, kurioje sukūrė šiuolaikiško žmogaus portretą, atskleidžiantį jo požiūrį į politiką, šeimą, lytį, pinigų, bendruomeniškumą, taip pat tam tikrus elgesio principus ir gyvenimo būdą. 2014 m. pasirodė dar kelios šio produktyvaus mokslininko knygos apie postmoderniąją visuomenę – *Imaginaire et Postmodernité (Įsivaizduojamybė ir postmodernybė)*, *L'ordre des choses: Penser la postmodernité (Daiktų tvarka: Postmodernybės mąstymas)*, kuriose išdėstytomis mintimis apie tradicijų, vietos, etninės bendruomenės ir kultūros svarbą profesorius pasidalijo Lietuvos kultūros tyrimų instituto surengtoje konferencijoje *Changes of Cultural Memory at the End of the 20th and the Beginning of 21st Century: Reflecting on National Priorities* Vilniuje.

Vis dėlto, apibendrinant aptartą knygą *Homo eroticus*, tenka pripažinti, kad *socialinis erotiškumas* nėra griežtai apibrėžtas

konceptas, o tik graži dabarties visuomenę apibūdinanti metafora, padedanti kurti naują postmodernųjį mitą, keičiantį modernizmo epochą atspindintį *Homo economicus* konstrukta. Kita vertus, tai yra išties konceptuali metafora, kuri atskleidžia, kad Dioniso įsiveržimas sugriauina prometėjiškas socialinio gyvenimo struktūras, išryškindamas instinktyvius, jausminius ir emocinius žmogiškosios prigimties bruožus. Kupinoje vaizdžių palyginimų knygoje sociologas primena, kad graikų mitologijoje egzistavo įvairios priešingų daimonų poros. Viena jų – *Hypnos* ir *Eros*. Pirmasis siekia užmigdyti, o antrasis nuolat budina. Taigi dabarties visuomenę „žaismingais Erosas nuolat kutinėja“, atverdama dinamiškos būties ir atidaus buvimo kartu perspektyvas.

Literatūra

- Ališanka, Eugenijus. 2001. *Dioniso sugrįžimas. Chtoniskumas, postmodernizmas, tyla*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Maffesoli, Michel. 1993. *The Shadow of Dionysus. A Contribution to the Sociology of the Orgy*. Translated by Cindy Linse, Mary Kristina Palmquist. USA: University of New York Press.
- Maffesoli, Michel. 2012. *Homo eroticus. Des communions émotionnelles*. Paris: CNRS éditions.
- L'homme moderne est érotique*. Entretien avec Michel Maffesoli par Emmanuel Tugny. *Mediapart*, 28 Mai 2013. Prieiga per internetą: <http://www.mediapart.fr/journal/une/280513> [žiūrėta 2014 10 09].